

Mevrouw Osmond

Ander werk van John Banville bij Querido

De blauwe gitaar (roman, 2015)

John Banville

Mevrouw Osmond

Vertaald door Arie Storm

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV
2018

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij een
financiële bijdrage van Literature Ireland.

Oorspronkelijke titel *Mrs Osmond*
Oorspronkelijke uitgever Viking UK
© 2017 John Banville
Copyright vertaling © 2018 Arie Storm /
Em. Querido's Uitgeverij BV, Weteringschans 259,
1017 XJ Amsterdam

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld Jeff Cottendon
Foto auteur Douglas Banville

ISBN 978 90 214 0870 5 / NUR 302
www.querido.nl

'In het binnenste van haar ziel bevond zich – dieper verbor-
gen dan haar verlangen naar zelfverloochening – het gevoel
dat het erom ging de lange tijd die volgde te léven.'

– Henry James, *Portret van een dame*

Deel een

I

Het was een dag geweest vol beroering en onrust, vol rook en stoom en gruis. Nu nóg voelde mevrouw Osmond het afschuwelijke schommelen en het ritme van de wielen van de trein dat maar doorbonsde in haar. Het leek wel of ze nog altijd aan het raam van het rijtuig zat, zoals ze daar ongelooflijk lang had gezeten, zonder iets te zien starend naar het eindeloos in alle zachtgroene pracht van die middag in de vroege zomer aan haar voorbijglijdende vredige Engelse platteland. Haar gedachten ijlden voort als de zich voortspoedende trein, maar anders dan de trein gingen ze nergens heen. Ze had nooit eerder zo precies het onstuimige malen van de geest kunnen registreren als nadat ze Gardencourt had verlaten. Het grote blazende en rokende beest dat met bruut ongeduld tot stilstand was gekomen in het bescheiden dorpsstationnetje en dat haar nog maar net had toegestaan plaats te nemen in een van zijn achterste rijtuigen – in haar vingertoppen voelde ze nog altijd het warme pluche en het vettige leer – stond nu, nahijgend van de enorme inspanning, onder het hoge, door roet zwartgeblakerde glazen dak van het pulserende eindstation en spuwde op het perron zijn vracht van beduusde en verkreukelde reizigers en hun door elkaar gegooide bagage uit. Nu, zei ze tegen zichzelf, in elk geval was ze ergens aangekomen.

Staines, haar dienstmeisje, was amper uit de trein gestapt of ze belandde al in een woordenwisseling met een stations-

kruier met een rooie kop. Als ze geen vrouw was geweest, dan zou van Staines worden gezegd dat ze een ferme kerel was. Ze was groot en mager, iemand die eigenlijk alléén maar bestond uit hoeken, met brede polsen en grote voeten, en een kaak die leek op het blad van een primitieve bijl. Gedurende de jaren dat ze in dienst van mevrouw Osmond was geweest, of beter gezegd – als je zag hoe na ze elkaar stonden – dat ze sámen waren geweest, was Staines' toewijding aan haar meesteres niets afgenomen. Tijdens hun lange periode van ballingschap in het zuiden was haar trouw zelfs toegenomen en die toonde ze door de Italiaanse markten en de Italiaanse keuken te verdragen en, wat om een nog grotere inspanning vroeg, de Italiaanse loodgieters. Ja, haar standvastigheid had zich zodanig ontwikkeld dat mevrouw Osmond – Isabel – soms weemoedig verlangde naar een halve dag respijt van de meedogenloze, keiharde inzet van haar bediende. Tijdens hun recente reizen samen had Staines haar trouw voornamelijk bewezen met haar permanente ergernis tegenover niet alleen de onbeschaamdheid van portiers, rijtuigbestuurders, schoenlappers en dergelijke, maar ook jegens wat ze beschouwde als de opzettelijke onnozelheid, de betreuenswaardige goedgelovigheid en het ongeneeslijke zachtmoedige hart van haar meesteres. Nu, terwijl de meid, wier mutsje heen en weer zwaaide door de hevigheid van haar verontwaardiging, de kruier stond uit te kaffen om onduidelijke tekortkomingen – ze was een geboren Londenaar en oefende haar recht uit om met haar eigen soort en in haar eigen stad ruzie te maken –, liep Isabel een stukje weg met die grijsogige vriendelijkheid van haar die ze in de loop der jaren had geperfectioneerd tijdens vele vergelijkbare confrontaties van Staines' wilskracht met de weerspannigheid van de wereld.

Ze verlangde naar het hotel en zijn zacht ademende koel-

te en schaduwrijke plekken, waar ze lange tijd volmaakt onbeweeglijk zou kunnen zitten en haar malende geest tot bedaren zou kunnen laten komen. Ze zou kunnen uitrusten als ze maar even kon ophouden met denken, maar hoe kon ze dát voor elkaar krijgen? De dood van haar neef Ralph Touchett op een avond kortgeleden in het huis van zijn moeder op Gardencourt – bijzonder om te bedenken dat er een precies aan te geven moment was, gemarkeerd door een tik van de klok, waarop voor hem de eeuwigheid begon – had haar opgezaagd met een moeilijke taak, als een meetkundige opgave of een algebravraagstuk. De oplossing was een passende wijze te vinden waarop ze kon rouwen om het heengaan van de jonge man. Eigenlijk kon haar neef niet langer jong worden genoemd, maar dat was hoe ze over hem dacht, en zo zou ze ongetwijfeld altijd over hem denken. Misschien was dat wel de grootste moeilijkheid, dat het niet juist leek om tranen te vergieten om een persoon wiens leven zo getekend was door het langzame wegwijnen door een verwoestende ziekte dat hij nauwelijks een echt leven had geleefd. Toen ze dat dacht, berispte ze zichzelf plotseling. Wie was zij om de kwaliteit van om het even welk leven te beoordelen, hoe kort of zwaar dat leven ook was? Achter die berispende gedachte lag echter een duisterder, niet te onderdrukken formulering, die luidde dat Ralph het intensiefste leven dat hij had gehad aan haar te danken had, door haar hartstochtelijk waar te nemen, door vanuit zijn zetel aan de rand van de ring met een verbaasde glimlach naar haar te kijken, naar haar adembenemende vluchten door de lucht, haar met lovertjes versierde landingen, heen en weer, hoog in het poederachtige licht, o zo hoog, onder de enorme nok. Om geleefd te hebben door middel van iemand anders, iemand van wie hij zelfs beweerde dat hij haar aanbad, was Ralphs ultieme overwinning geweest,

en dat had de diepte van zijn val bepaald. Hoezeer wou ze nu dat ze tot die grootsheid die hij voor haar had gewenst in staat was geweest, die nog hogere sprongen, die nog gracieuzere pirouettes midden in de lucht, die frêle landingen op een enkele teen, die ruime buigingen met een zwanenhals en de armen wijd gestrekt. Als ze hem had opgetild, had ze hem ook laten vallen. Wat hij niet had kunnen bevroeden, wat hij niet voor mogelijk kon hebben gehouden bij iemand zo evenwichtig als zij, was de enorme, catastrofale duik van een etherische hoogte die ze had ingezet door met de volstrekt verkeerde persoon te trouwen.

Achter zich hoorde ze nu de onmiskenbare stevige stappen, en een ogenblik later doemde Staines op achter haar schouder, haar bescheiden verenkleed geplooid en krakend, en Isabel stelde zich in op het onvermijdelijke standje.

‘Wel verdraaid, daar bent u, mevrouw!’ zei de meid luid, want ze had een stem die even indrukwekkend en krachtig was als de rest aan haar. ‘Ik zocht overal naar u in deze elkaar duwende en aan elkaar trekkende mensenmassa.’

‘Ik liep alleen maar een stukje door,’ protesteerde Isabel voorzichtig, waarbij ze sussend glimlachte. Staines was echter niet in de stemming om tot bedaren te komen, en haar meesteres wachtte, bijna nieuwsgierig, hoe ze op de hoogte zou worden gebracht van dat gedoe op het perron van net, waar ze niet meer van had opgevangen dan een boze en vuile blik van de kruier en een gedempte vloek achter haar rug.

‘De arrogantie van die kerel!’ zei het dienstmeisje nu, en ze bolde blazend haar wangen zoals ze altijd deed wanneer ze verbolgen was. ‘Nou, ik heb hem op zijn nummer gezet, dat zeg ik u.’ Ze liet een nadrukkelijke stilte vallen toen ze haar strik weer in orde bracht, en toen ze verderging deed ze dat op een toon die eerder spijt uitdrukte dan afkeuring.

‘Natuurlijk, als hij geweten zou hebben dat u in de rouw was, twijfel ik er niet aan dat hij zich heel anders had gedragen.’

Deze keer lachte Isabel in zichzelf. Het dienstmeisje verwees verhuuld maar scherp naar het geschil over een rouwband dat ze met haar meesteres had gehad voor ze Garden-court verlieten, een geschil waarbij heel ongebruikelijk de meest vastberadene van de twee ruziezoekers zich genoopt had gezien een stap terug te doen. In alle opzichten was het een volkomen acceptabele zwarte rouwband die de bedienende met een daarbij passende plechtige gelaatsuitdrukking had aangeboden, en het was de vraag wie van hen verraster was geweest toen Isabel beleefd maar resoluut had geweigerd dat die bovenaan een mouw van haar reismantel werd vastgespeld. Na een seconde geschokt stil te zijn geweest, begon het dienstmeisje tegenwerpingen te maken, maar die bleken zinloos; het was een van die momenten, zelden voorkomend maar gedenkwaardig, waarop de meesteres voet bij stuk hield en het dienstmeisje behoedzaam de aftocht blies. Mevrouw Osmond zou geen rouwband dragen en dat was dat. Staines had natuurlijk gemopperd en haar moment afgewacht, tot nu, nu het fonkelende mes van haar meesteres veilig in de schede zat en ze alsnog haar gelijk kon proberen te halen. ‘Ja, ik weet het zeker,’ zei ze, met een knikje van haar hoofd dat in haar toon terug te horen was, ‘ik weet zeker dat zelfs zo’n straatschuimer een beetje respect had getoond voor iemands persoonlijke verlies, als hij daar maar een teken van had kunnen zien.’

Hier reageerde Isabel niet op; ze had in de loop der jaren geleerd dat een dromerige en onnadrukkelijke stilte vaak de beste reactie was op de insinuerende provocaties van haar dienstmeisje. Om eerlijk te zijn wist ze zelf niet precies waarom ze had geweigerd, en krachtig zelfs, om dat

ding om haar mouw te dragen. Misschien vond ze dat ze te veel haar verdriet claimde door het zo publiek te maken; dat het een schending was van het algemene fatsoen – van normaal bescheiden gedrag zelfs. Aan de andere kant was ze ervan overtuigd dat Ralph zelf maar al te verrukt zou zijn als hij haar van top tot teen gehuld in zwart bombazijn had kunnen aanschouwen, inclusief gazen sluier en brede sjerp, maar alleen om haar op zijn innige en ironische wijze te kunnen plagen en om haar te kunnen lachen. Dus misschien had ze al met al, dacht ze nu, kunnen instemmen met de onschuldige conventie van de band, enkel om Ralphs geest een ogenblik van amusement te bezorgen, waar hij nu ook verbleef; in het schimmenrijk zou ongetwijfeld de mogelijkheid van zelfs maar de fletste glimlach welkom zijn. Hij had haar zo veel gegeven, en er zo weinig voor teruggevraagd.

Toen ze eindelijk uit het naar sintels ruikende station was gekomen, had ze het idee dat ze in een helderverlichte, dampachtige sfeer terechtkwam die zowel meer als minder was dan lucht. Ze had zo lang in de zuidelijke klaarheid vertoefd dat Londen haar bijna onstoffelijk leek, zonder scherpe randen. Zelfs in het licht van de zon, zoals nu, had de stad een parelachtige glans, en de schaduwen waren van het diepste lichtpaars. De mensenmenigte voor haar weefde heen en weer bewegend een eindeloos veranderend wandtapijt en had in haar ogen eveneens een dromerige vaagheid, alsof al deze mensen, ondanks hun vastberaden voortstappen en hun niet-afdwalende blik vooruit, niet helemaal overtuigd waren van hun bestemming, zoals ze zich wellicht ook niet helemaal konden herinneren waar ze vandaan kwamen, en dat ze dat ook allemaal niets kon schelen. Ze voelde zich nu al kalmer en zachter; ze was zich er voor ze zich in dit alles bevond niet van bewust geweest hoe-

zeer ze had verlangd naar de vreemde, tedere gerieflijkheid van deze grote metropool in het noorden. Ze kende Londen niet, althans niet intiem; ze had hier tijd doorgebracht tijdens bezoeken, maar ze had het grotendeels aanschouwd door de ogen van anderen en niet door die van haarzelf – die van haar man, van Ralph Touchett en zijn moeder, van haar vriendin Henrietta Stackpole; ook door de ogen van schilders en – zo veel! – dichters en romanschrijvers: Dickens en Thackeray, Byron en Browning, al die zangers die over dit magische verre luilekkerland voor haar hadden gezongen in de afgelegen stad Albany waar ze haar jeugdijaren had doorgebracht.

Voor ze de man zelf waarnam ving haar gehoor zijn gehuil op. Het was een vreemd, onmenselijk geluid, en aanvankelijk keek ze uit naar een gewond schepsel in de buurt, misschien een jonge meeuw die was gevallen van de rand van een hoge balustrade en om zijn moeder krijsde. Maar nee, het was een man. Hij was potig en breed, maar zag er helemaal niet sterk uit, met een groot vierkant hoofd, vuurrood haar en krullende gemberkleurige bakkebaarden. Hij had zichzelf opgesteld op de hoek van een brede doorgang die leidde naar de uitgang van het station. Ze herinnerde zich niet dat ze ooit een volwassen man zo vol overgave, hulpeloos en uitbundig had zien huilen. Zijn natte blauwe ogen waren rood omrand en zijn opgezwollen en glinsterende onderlip trilde als die van een baby. Hij droeg een shirt zonder kraag, een oude broek van Engels leer die glansde van het vuil en een jasje van roestkleurig kamgaren dat veel te klein voor hem was en dat knelde onder zijn armen en zijn fragiele witte polsen weerloos toonde. Hij stond stil, maar draaide zijn lichaam voortdurend een andere kant op, alsof hij zich in een krampachtige trance bevond en geen beslissing kon nemen. Naast hem op de stoep lag een vormeloze bun-

del, iets wat leek op een bij elkaar geknoopt vod. Bij de eerste aanblik leek het erop dat de man schoenen droeg, maar nu Isabel nauwkeuriger keek, zag ze dat zijn voeten bloot waren, en helemaal aangekoekt met zwart, teerachtig vuil. De koperachtige helderheid van zijn bakkebaarden, waardoorheen donker glinsterende stroompjes tranen liepen, en de vlezige bleekheid van zijn lichte huid vol sproeten droegen bij aan het verdrietige en vernederende spektakel dat hij bood, en intensiverden het zelfs in haar ogen; het was alsof hij was losgerukt uit een beschermend vlies, en zijn vlammeende haar liet hem blozend zien, zo naakt en gênant zichtbaar.

‘O, kijk, dat arme schepsel!’ zuchtte Isabel, en ze legde een hand op de arm van haar dienstmeisje om haar bij zich te houden. ‘We moeten iets doen om hem te helpen.’

Staines was echter niet onder de indruk, en wierp nauwelijks een blik in de richting van de huilende man, zoals hij daar stond te snikken, te schudden en te beven. ‘Je kunt ze niet helpen als ze zichzelf niet kunnen helpen,’ zei ze snuivend, en ze liep ondanks de afremmende aanraking van haar meesteres resoluut door. Isabel aarzelde even, maar had geen andere keuze dan haar te volgen, al was het met enige ontsteltenis. Het was vreemd – juist Staines, die hoogstwaarschijnlijk uit dezelfde laag van de samenleving kwam als de huilende man, was degene in wie de aandrang om hem te hulp te schieten het sterkst zou moeten zijn, maar in plaats daarvan wendde ze haar gelaat af, met tot een witte lijn stijf samengeperste lippen. Toch was het al met al begrijpelijk: de instincten van het dienstmeisje waren die van een nog niet besmette persoon die een verdoemd pestslachtoffer van zich afschopte. Voor Isabel echter, wier kapitaal op de bank garant stond voor haar immuniteit, was het duidelijk dat het juist haar plicht was gevallen als de zij-

ne te helpen, gevallen van mensen op deze wereld die onfortuinlijk en diep gezonken waren. Maar regels waren regels en ze werkten twee kanten op, zowel naar beneden als naar boven, en ze wist dat het onmogelijk was om haar bediende niet te gehoorzamen en naar de huilende man te gaan, al was het slechts om hem beschaamd een muntstuk in de hand te drukken.

In het tweewielige koetsje dat Staines had gekozen, een recht dat ze zich vanzelfsprekend had toegeëigend, zat Isabel bij het open raam om van de frisse lucht die de stad kon bieden te genieten. Na een ogenblik van ontspanning zakte ze weer weg in haar eerdere toestand van lichte verdooving. Het slepende ritme van de trein was vervangen door de ruwheid van de met metaal omrande wielen van het rijtuig op de weg met keien. Ze aanschouwde het panorama van de stad dat aan het raam voorbijgleed als een reeks afbeeldingen achter glas. Ze voelde zich sloom en verdoofd als iemand die na een lang ziekbed mee naar buiten is genomen voor een naar verwachting verkwikkend 'toertje'. Ze hadden het park doorkruist en waren uitgekomen in de kakofonische drukte van Knightsbridge. Ze keek naar Staines die onbeweeglijk rechtop tegenover haar zat met haar kaken onverstoort op elkaar terwijl ze een sceptische blik op de vrolijk versierde winkelpuien wierp. 'Ben je blij dat je in deze vertrouwde omgeving bent?' vroeg Isabel. 'Ik bedoel, ben je blij om thuis te zijn, al is het maar voor even?'

Het dienstmeisje keerde zich naar haar toe met een starre blik die even hardvochtig als onvermurwbaar was. 'Wat, u bedoelt Londen?' zei ze. Ze produceerde een minachtend rukje met haar knokige schouders. 'Dit' – ze wees met het puntje van haar scherpe neus naar de modieuze parade van parasols en zijden hoedjes op het drukke trottoir – 'dit is niet mijn Londen, mevrouw.'

Op deze afwijzing reageerde Isabel met haar beproefde vage glimlach, en ze trok zich weer terug in zichzelf, als in de plooien van een ruime en allesbedekkende mantel. Ze kon zich nooit ergeren aan Staines, niet echt althans; ze wist dat Staines' schijnbaar enorme, aanhoudende en slechtgehumeurde minachting slechts een masker was voor haar onvermogen om haar eeuwig verwonderde waardering voor Isabels tolerantie en trouw te tonen. Want het dienstmeisje hield op een onbegrijpelijke en onuitsprekelijke wijze van haar meesteres en zou bereid zijn om blootsvoets over brandende kolen te lopen als ze daardoor een vonkje gewenste warmte voor Isabel zou kunnen creëren. Terwijl Isabel zichzelf dit feit voor de duizendste keer inprentte, keerden haar gedachten terug naar de op de een of andere manier hieraan gerelateerde kwestie van de huilende man. Het was zo: ze had nooit eerder een volwassene een dergelijke hulpeloosheid, een dergelijke treurigheid, een dergelijk rauw infantiel verdriet zien tonen, en toch viel haar, zij die de laatste tijd zoveel tegenslagen te verduren had gekregen, de vraag in waarom dit niet gebruikelijker was, waarom je dit niet voortdurend op elke straathoek zag – waarom gaven we ons niet allemaal over aan tijdelijke uitbarstingen van openbaar geweeklaag? Ze was ervan overtuigd dat als je alles in ogenschouw nam, het gewicht van het leed van de wereld de weegschaal zo scherp naar één kant zou doorslaan dat de schaal aan die kant een schelle klap op de toonbank zou maken. Inderdaad, ze had het gevoel dat ze het rijtuig moest laten stoppen en eruit moest springen en terug moest rennen en haar plaats naast die arme ziel moest innemen en haar eigen ellende in het openbaar eruit moest gooien; maar natuurlijk deed ze dat niet.

Hoe was die man in die treurige toestand beland? Uit zijn intense huilen viel af te leiden dat misschien nog maar net

tot hem was doorgedrongen hoe hopeloos zijn omstandigheden waren, maar hij was niet pas onlangs in dergelijke benarde omstandigheden terechtgekomen, zoveel was duidelijk. Misschien was hem een nieuwe tegenslag overkomen. Het scheen Isabel toe dat hij niet jammerde om iets bijzonders maar om iets algemeen, alsof zijn leven vol treurnis en ongeluk, als het tenminste nog een leven kon worden genoemd, vandaag een absoluut dieptepunt had bereikt en het hem te machtig was geworden. Had ze Staines moeten trotseren en hem toch in elk geval enkele woorden van troost moeten bieden? Ze vermoedde dat er geen troost bestond voor een dergelijk verdriet, maar dat vermoeden, hoe sterk ook, bracht weinig opluchting. Was het vanuit haar gunstige positie niet haar plicht om de hand te reiken aan de ongelukkigen en kansarmen, aan hen die hadden kunnen opstijgen maar die in plaats daarvan uit de lucht vielen en nu spartelend en stuiptrekkend met een gebroken vleugel voor haar voeten op de stoep lagen? Haar geest, het betere deel, leefde mee met de huilende man, maar in een ander, kil en berekenend gebied van haar bewustzijn werden alle nodige verdedigingsmechanismen in werking gesteld. Wat kon ze tenslotte doen voor de arme sloeber? Wat voor troost zouden een paar woorden van haar hem hebben geboden? Geld, ja, ze had hem misschien geld moeten geven, en geen klein bedrag, maar zelfs haar zilver zou hem niet hebben gered, want hij kón ongetwijfeld niet worden gered. Je kon net zo goed hopen dat je de verloren zielen in de Hades kon redden. En toch.